

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM

Ziyodullayeva Farangiz Farxod qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Defektologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari inklyuziv ta'lim haqida ma'lumot beriladi. Yurtimizda keng dunyoqarashga ega barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishda ijtimoiy himoyaga muhtoj, maxsus tarbiyaga muhtoj bolalarning sog'lom tengdoshlari bilan teng sharoitlarda o'qishini, ular bilan o'zaro do'stona munosabatda bo'lishini hamda jamiyatga ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv, defektolog, tarbiyachi, psixolog, shifokor, muassasa, bog'cha, maktab, oila, ta'lim-tarbiya, rolli o'yinlar, tadbirlar, xotira.*

Mamlakatimizda ta'lim tizimiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

L.S.Vigotskiy bola shaxsi ruhiy dunyosi rivoji va taraqqiyotida muomalaning ahamiyati borasida: «Bola shaxsiy faolligi namoyon bo'lishining asosiy yo'li kattalar bilan muomalasi hisoblanadi. Uning tashqi olamga munosabati hamisha boshqa odam orqali munosabat bildirishdir» deb ta'kidlaydi. Tadqiqot davomida imkoniyati cheklangan bolalar sog'lom tengdoshlari bilan birga o'ynab, mashg'ulotlarda qatnashmoqda va o'z-o'ziga xizmat qilishni o'rganmoqda. Eng asosiysi, defektolog, tarbiyachi, shifokor va psixologlarning doimiy nazorati, maxsus mashg'ulotlar, tibbiy muolajalar yordamida ular sog'lom bolalar kabi jamoaga qo'shilib, ijtimoiy moslashuvi tezlashmoqda. Inklyuziv ta'lim tarbiyalanuvchilari didaktik va harakatli, syujetli-rolli o'yinlarda, ommaviy tadbirlarda, sport musobaqalarida topshiriqlarni sog'lom tengdoshlaridek bajarishga intilayaptilar. Muassasada bu boradagi ishlarni yanada takomillashtirish uchun ota-onalar, mahalla faollari, psixologlar va boshqa mutaxassislar ishtirokida ochiq eshiklar kuni, davra suhbatlari, treninglar o'tkazish muntazam yo'lga qo'yilgan.

Inklyuziv ta'limning bog'chalardan boshlab yo'lga qo'yilgani muhim ahamiyatga ega. Bu umumta'lim maktablarida tahsil olishda aqliy va jismoniy nuqsoni bor bolalarda tengdoshlari qatori darslarni o'z vaqtida o'zlashtirish, topshiriqlarga mas'uliyat bilan yondashish ko'nikmasini shakllantirishga ko'maklashmoqda. Sinfdo'stlari bilan do'stona munosabatda voyaga yetayotgan bolalar darslarni o'z vaqtida o'zlashtirishga erishmoqdalar. Maxsus mashqlar hamda qo'shimcha mashg'ulotlar samarasida xotirasi yoki eshitish qobiliyati zaif o'quvchilarda sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Ayni

vaqtda, uyda ta'lim oluvchi maxsus tarbiyaga muhtoj bolalarni belgilangan muddatlarda umumiy dars mashg'ulotlariga jalb qilish mo'ljallanmoqda. Inklyuziv ta'lim muhitida nuqsonli bolalarning zaif jihatlarini hisobga olgan holda, qobiliyatiga qarab mashg'ulotlar olib boriladi. Shunda bolaning jamoada ishlay bilish, ishini hamkorlikda rejalashtirish, faoliyat mazmunini boyitish, madaniygigiyenik ko'nikmalarni o'zlashtirish kabi ijtimoiy moslashuvi ham tezlashadi. Undan yana fikrlash ko'nikmasi, kattalar hamda sinfdosh o'rtoqlarini tushunish, ular bilan hamkorlik qilish ham talab etiladi. Shuning uchun bolaning maktabga qadam qo'yayotganida nechog'li bilimga egaligi emas, balki uning yangi bilimlarni egallashga tayyorgarligi, atrof-olamga moslashish ko'nikmasi, voqea-hodisani mustaqil ravishda tahlil etishi va harakat qilishi muhimroq hisoblanadi. Bolani biror narsaga o'rgatishgina emas, unda o'z kuchiga ishonchni orttirish, o'z g'oyasini himoya qilish, mustaqil ravishda bir qarorga kelish ko'nikmasini shakllantirish ham muhimdir. Eng muhimi, imkoniyati cheklangan bolalar jamiyatning teng a'zosi ekanliklarini his qilib yashaydilar. 6-7 yoshli bolaning maktab ta'limiga tayyorgarligini aniqlashda maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim tarbiyasi bilan shug'ullanuvchilar asosiy shart hisoblanmish – bolaning maktabga tayyorgarligi maktabgacha va maktab davridagi hayot tarzi hamda faoliyati uchun ko'priq vazifasini o'tashini, oila yoki bog'chadagi ta'lim-tarbiya haroitlaridan maktab ta'limiga ko'ngildagidek o'tkazishni ta'minlash zarurligini hisobga olishlari lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolaning maktab ta'limiga o'tishi hamisha uning hayoti, axloqi, qiziqishi va munosabatlarida ancha jiddiy tub o'zgarishlarni yuzaga chiqaradi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolani bog'chada yoki uydayoq maktab ta'limiga tayyorlash, uni juda qiyin bo'lmagan bilim, tushuncha, ko'nikma va malakalar bilan tanishtirish kerak bo'ladi. Bunday tanishtiruv moslashuv davrining jiddiy qiyinchiliklaridan xalos bo'lishga yordam beradi.

Bola shaxsining rivojlanishi ko'pincha oiladagi tarbiyaga bog'liqdir. Ortinchoq, qo'rqqoq bolalar ko'proq qat'iy nazoratda ushlab turiladigan, bola tashabbusi bo'g'iladigan oilalarda bo'ladi va oxir-oqibatda u faqatgina kattalar yoki birovning ruxsati bilan harakat qiladigan bo'lib qoladi. Bolani maqtaydigan, noo'rin siylaydigan oilalarda ular ko'pincha boshqarilmaydigan, haddan tashqari faol, kattalar va tengdoshlari bilan muomala qilishni bilmaydigan, aniq asoslar unda bo'lmasa-da, buyruq berishga va yetakchi bo'lishga intiladigan bo'lishadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak bola o'z holiga qo'yib qo'yilgan, nazoratsiz, unga nisbatan befarqlik hukmron bo'lgan oilada voyaga yetayotgan bo'lsa, uning fe'l-atvorida hissiy ojizlik, g'amginlik, ser-zardalik, jangarilik, qat'iyatsizlik kabi salbiy alomatlar paydo bo'la boshlaydi. Aqliy tayyorgarlik obrazli va mantiqiy fikrlash, tasavvurning, odamiylikning, bilimga qiziqishning, mustaqillikning, o'z-o'zini nazorat qilishga va boshqarishga imkoniyatning shakllanganligi hamda o'quv faoliyatini kuzatish, eslab qolish, umumlashtirish, solishtirishni bilish kabilarni o'z ichiga oladi.

Xotira aqliy rivojlanishning bir ko'rsatkichi sifatida yaxshi eslab qolsa eshitish, qachonki bola eshitgan va ko'rganlarining asosiy mazmunini aytib bersa – «mazmunini eslab qolish» kabi turlarga bo'linadi. Ko'rib, eshitib, eslab qolish xotirasini rivojlantirish

uchun mashq qildirish befoyda, chunki u har kimga tabiatan berilgan. Mazmunni eslab qolish xotirasini yaxshilash uchun esa albatta, mashq qildirish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muminova M. “Inklyuziv ta’lim” Toshkent 2019y
2. Qodirova “Inklyuziv va maxsus ta’limning filologik asoslari” Chirchiq 2022y
3. I.Madatov, Inklyuziv ta’lim, Toshkent – “Best-Publish” 2024
4. Shomahmudova “Maxsus va inklyuziv ta’lim” uslubiy qo’llanma, Toshkent 2011y

